

RB 1/6/00

Shrnutí, závěry, doporučení

I. Ovlivnění základních sociálních a ekonomických vazeb mezi Českou republikou a Rakouskem vstupem ČR do EU

1. Důsledky vstupu ČR do EU na základní vztahy mezi ČR a Rakouskem mohou mít pro naši republiku dvě linie

- útlumovou s ohledem na sílu rakouského (a německého) hospodářství a konkurenční nevyzrálou české ekonomiky. Takový vývoj by měl oboustranně negativní důsledky;

- pozitivní, z níž vycházejí všechna dosavadní hodnocení. Vychází se z toho, že blízkost výkonnostně a nákladově rozdílných ekonomik ČR a Rakouska (a SRN) dává řadu šancí pro rozvoj ekonomických vztahů a spolupráce. Nastartování výraznějšího ekonomického růstu ČR a reálné konvergence může být založeno na zahraničních investicích a výhodném přesouvání kapacit.

Komparativní výhody české ekonomiky lze shrnout takto:

- v oblasti výrobních faktorů je to především naakumulovaný civilizační potenciál – vzdělanostní a kvalifikační úroveň obyvatelstva, zejména technických znalostí a dovedností pracovníků a jejich rostoucí jazyková a počítačová gramotnost

- dosud nižší pracovní a celkové zpracovatelské náklady,

- relativně příznivá makroekonomická stabilita (úroveň veřejného dluhu, značně vyrovnaná obchodní bilance se státy EU, nízká míra inflace, stabilita kurzu koruny); s Rakouskem vykazuje (podle statistiky ČR) obchodní bilance v posledním období kladné saldo,

- značná investiční kapacita hospodářství.

2. Rizika, která jsou na straně ČR spojována se vstupem do EU lze charakterizovat jako

- značné a diferencované zaostávání úrovně produktivity práce,

- náklady spojené s implementací „acquis“,

- riziko emigrace odborníků, popř. i masových profesí „na výzvu“,

- vliv převzetí jednotné zemědělské politiky na zvýšení cen potravin.

Dominantním faktorem je zaostávání systémového přizpůsobení a institucionálních reforem vyúsťující v pochybné a ztrátové úvěry a ve špatnou vynutitelnost právního systému.

3. Obavy a rizika rakouské strany se soustředí především do oblastí konkurence levných služeb, stavebních kapacit (jejich přesunem na území Rakouska) a volného pohybu pracovních sil.

Pokud jde o přesun kapacit služeb a stavební výroby vedou hodnocení (ČR) k závěrům, že tomu brání malé kapitálové vybavení firem (nezvládnutí startovacích nákladů, značně vyšší provozní i mzdové náklady na území Rakouska i dalších členských států EU oproti ČR); průzkum záměrů českých podnikatelů v příhraničí nepotvrzuje expanzi do Rakouska.

Závěry a doporučení

a) Všechny nástroje a mechanismy hospodářské a sociální politiky státu, podnikatelů, odborů a dalších subjektů orientovat na dosažení reálné konvergence, tj. snižování rozdílů v průměrném reálném HDP na obyvatele vůči EU-15 a vůči sousedním členským státům EU (Rakousko, Německo) tak, aby byla zhruba v roce 2008 dosažena vůči průměru EU-15 hodnota alespoň okolo 70 % (vůči Rakousku cca 63 %),

b) postupně sblížovat nominální cenovou hladinu ČR s EU-15 tak, aby okolo roku 2010 bylo dosaženo cenové hladiny vůči průměru EU-15 cca 62 % (koef. ERDI 1,6).

c) koncepčně a důsledně odstraňovat zaostávání v systémovém přizpůsobení a institucionálních reforem (právní reforma, vynutitelnost práva aj.),

d) pokračovat v uplatňování pobídek investorům (zejména zahraničním) se zaměřením na investice, které pozitivně ovlivňují technickou úroveň a kvalitu produktů a zvyšují zaměstnanost,

e) využít pozitivních tendencí ve struktuře zahraničního obchodu ČR a Rakouska a orientovat podnikatelské subjekty ke zvýšení objemu obchodu.

II. Trh práce, zaměstnanost, nezaměstnanost, pracovní migrace cizinců, migrační politika

1. Na trhu práce ČR probíhají procesy, které mají (budou mít) převážně pozitivní důsledky na vzájemné vztahy ČR a Rakouska a vzájemnou spolupráci:

- byla potlačena přezaměstnanost; pracovní trh se v devadesátých letech zúžil (o cca 650 tis.osob při přírůstku osob v produktivním věku o 300 tis.osob, podíl zaměstnaných na obyvatelstvu se vyrovnal s Rakouskem). V posledním období se prosadil rychlý růst produktivity práce (spojený však s růstem nezaměstnanosti),

- došlo k obnovení podnikatelského a živnostenského stavu, jehož podíl na zaměstnanosti tvoří okolo 14 % (a je srovnatelný s Rakouskem),

- podstatně se snížila zaměstnanost v odvětvích prvovýroby (zemědělství apod.; podíl je nižší než v Rakousku); rezervy existují ve snížení zaměstnanosti v průmyslu (sekundárním sektoru) a v jejím zvýšení v terciárním a zejména kvarterním sektoru,

- bylo realizováno prakticky plně přijetí „acqui“ v právní regulaci ochrany práce a zaměstnávání (novela zákoníku práce, zákony o zaměstnanosti, o mzdě, platu aj.),

- instituce, mechanismy a postupy uplatňované ve službách zaměstnanosti a na trhu práce jsou prakticky rovnocenné systému uplatňovanému v Rakousku a ostatních státech EU,

- v posledních (dvou) letech je shodně jako v Rakousku a ostatních státech EU politika zaměstnanosti formulována, řízena a realizována na podkladě Národního plánu zaměstnanosti, který je každoročně aktualizován.

2. Existují oblasti trhu práce, v nichž v souvislosti se vstupem ČR do EU mohou vzniknout negativní důsledky a pnutí mezi státy. Jde o:

- nezaměstnanost
- pracovní migraci cizinců a migrační politiku.

2.1 Expanzivní vzestup nezaměstnanosti (od 1997 s maximem koncem roku 1999) byl zadržán a nepřerostl ve vysoké (dvojciferné) řády.

Střednědobý a dlouhodobější výhled ve vývoji nezaměstnanosti je mírně optimistický. Pokud se makroekonomická dynamika reálného HDP ustálí mezi 4 až 5 %, lze počítat s určitým mírným vzestupem zaměstnanosti (okolo 0,5 % ročně), který by se při stagnaci obyvatelstva v produktivním věku měl promítnout do poklesu nezaměstnanosti; rezerva je i v omezení zaměstnávání cizinců.

Úroveň a struktura nezaměstnanosti nevytváří zásadní rizika emigrace nezaměstnaných do Rakouska (relativní slušná sociální ochrana, územní koncentrace nezaměstnanosti do severních částí státu, diskvalifikace pro uplatnění na zahraničním pracovním trhu – jazyková bariéra, relativně nízká kvalifikace).

Určitou migrační mobilitu mohou mít mladí lidé (do 24 let).

2.2 Zaměstnanost cizinců v ČR se rychle zvyšovala v období do roku 1997 (maximum legální imigrace 194 tis.osob); spojuje se s ní značná ilegální migrace. Podstatný a zvyšující se podíl má podnikání na podkladě živnostenského oprávnění; v národnostní struktuře převládají Slováci, Ukrajinci a Vietnamci.

Souhrnně lze situaci v rozsahu a struktuře zaměstnávání cizinců hodnotit negativně jak ve vnitřním působení (vliv na nezaměstnanost a úroveň mezd a zejména nevhodné praktiky v podnikání), tak v integračním procesu (obavy Rakouska a dalších států z přelití části migrantů z ČR na jejich území).

Migrační politika českého státu se v současné době přibližuje mechanismům uplatňovaným v EU a jednotlivých členských státech. Vůči migrační politice Rakouska se liší – neexistují centrální maximální limity pracovních povolení; existuje samostatné rozhodování úřadů práce o rozsahu povolení k zaměstnaneckému vztahu a značný liberalismus v povolování živnostenských oprávnění.

Závěry a doporučení

a) Zaměřit se na podporu těch pozitivních tendencí, které se v oblasti zaměstnanosti podařilo realizovat. Podstatné je dosáhnout strukturální změny zejména ve prospěch služeb nejvyšší kvalifikace (kvarterní sektor); to má dva významné efekty – umožňuje realizovat politiku růstu produktivity práce v odvětvích materiální výroby a dává naději (vedle dalších opatření) na omezení „odlivu mozků“,

b) Při prosazování mechanismů investičních pobídek (zejména vůči zahraničním investorům) podporovat i zvyšování zaměstnanosti,

c) V zaměstnávání cizinců a migrační politice se orientovat na další přibližování principům uplatňovaným v EU. Vedle omezení nelegálních pobytů a zaměstnávání cizinců

- uplatnit vhodné, restriktivní mechanismy regulace podnikání cizinců na podkladě živnostenských povolení,

- zvážit uplatnění závazných limitů stanovující počet pracovních povolení pro zahraniční pracovníky celostátně, popř. v krajích,

- propracovat a odzkoušet koncepční přístup k výběrové trvalé imigraci kvalifikovaných zahraničních pracovníků.

III. Potenciál českých pracovních sil k pracovní migraci do zahraničí

1. Dominantním motivem sklonu části pracovních sil k migraci za prací do zahraničí je dosažení vyššího reálného příjmového standardu (celkové životní úrovně) v cizině, než dosahuje (může dosáhnout) v ČR; doplňkovým motivem je získání pracovních (odborných) zkušeností a zvýšení jazykových znalostí; prakticky absentují ohrožení života a zdraví, politický útlak, nesvoboda a populační přetlak.

2. Terénní šetření u dospělých občanů produktivního věku (18-59 let) zjistilo tyto základní souvislosti

- 86 % respondentů nechce migrovat,
- z bloku občanů, kteří připustili migraci do zahraničí jako životní alternativu, jen 12 % podniklo k realizaci určité kroky,
- hodnocení podle základních demografických, sociálních a ekonomických znaků migrantů ukazuje, že podstatný sklon k migraci do zahraničí má populace mladá (do 24 let), osoby bez rodinných závazků a studenti,
- potenciální migranti preferují dočasnou migraci, tj. migraci s návratem (návraty) do ČR, a to relativně krátkodobý pobyt (do jednoho, nejvýše do dvou let, s dojížděním za prací (převážně s denním návratem) počítá zhruba sedmina potencionálních migrantů; sklon k dojíždění – pendlerství prudce „vyhasíná“ se vzdáleností sídla od hranic (hraničního přechodu); maximální vzdálenost je 40-50 km.

3. Teritoriální orientace potencionální migrace přinesla velmi překvapivý poznatek. Byl zjištěn nízký zájem o migraci do Rakouska. Předchozí průzkumy (včetně šetření o migračních sklonech pracovních sil v příhraničí realizovaném v červnu 2000) zjišťovaly, že Rakousko jako cílovou zemi preferuje zhruba pětina šetřených osob. V šetření ze září – října 2000 označilo Rakousko jen pět procent respondentů.

Vzhledem k tomu, že o reprezentativnosti šetření nemůže být pochyb, vysvětluje se tato situace pravděpodobně tím, že v době šetření existovalo napětí ve vztazích mezi oběma státy.

4. Zabezpečení výsledků šetření na populaci vede k závěru, že pravděpodobná maximální roční kapacita zájmu české populace o migraci do zahraničí se pohybuje kolem 27 tis.osob (3 500 trvalá migrace, 19 tis. dočasná pobytová, 4 500 dočasná dojížděková).

Orientačně lze počítat s tím, že zájem o jednotlivé země se může pohybovat v tomto rozmezí:

	minimum	maximum
Rakousko	900	2 300 ^{x)}
SRN	3 900	10 700
EU-15 celkem	6 900	19 900
celkem všechny státy	8 900	26 500

x) Pokud by se preference Rakouska jako cílové země měnily k hodnotám zjišťovaným předchozími analýzami mohla by se maximální hodnota migrační kapacity pohybovat až okolo 5 000.

Vzhledem k tomu, že převážně jde o relativně krátkodobou návratnou migraci nebude rozsah souběžně žijících a pracujících českých migrantů (pokud by se migrace skutečně realizovala) příliš narůstat; lze očekávat, že může být zhruba 2,5 až 3x vyšší, než je roční migrační kapacita.

5. Na vývoj pravděpodobného migračního potenciálu budou působit demografické a ekonomické (příjmové) faktory.

V populačním vývoji se v nejbližších deseti až patnácti letech prosadí snížení mladších ročníků osob v produktivním věku; souhrnně lze předpokládat, že každé pětileté období se sníží migrační potenciál české populace za prací do zahraničí zhruba o pětinu.

Rovněž ekonomické faktory budou působit na snižování migračního potenciálu, pokud bude pokračovat přibližování reálných a nominálních příjmů (zhruba o 1 až 1,5 p.b. ročně). Reálná paritní kupní síla čisté hodinové mzdy, která je určující pro motivaci k pobytové migraci dosáhne v ČR hranici „motivační neutrality“, tj. 70 až 75 % shodně devizované mzdy vůči průměru EU-15 okolo roku 2005 a vůči Rakousku (a Německu) okolo roku 2010.

V průměrné úrovni čistých nominálních hodinových mezd nebude dosaženo motivační neutrality ani v dlouhodobějším výhledu. Příjmová motivace k pendlování bude pozvolna slábnout tím, že nebude motivující přijímat práce placené nízkými mzdami.

Souhrnně lze očekávat, že migrační potenciál české populace se bude snižovat v každém pětiletí o zhruba 20 %.

6. Faktická migrace české populace za prací se může zvýšit, pokud ze zahraničí budou realizovány „výzvy k migraci“, tj. nabídky zaměstnání. Nabízená příjmová úroveň může být motivující zhruba po dobu pět až deset let.

Závěry a doporučení

a) Sklon mladé generace k migraci by bylo účelné v co nejširším rozsahu podchytil a regulovat prostřednictvím mezistátních smluv o stážích, praxích, volontážích, výměnných pobytech apod.; významnou funkci mohou mít i různé – seriózní – občanské iniciativy, zprostředkovatelny apod. Bylo by snad možné využít i krajanských spolků v zahraničí k organizovanému přijímání mladých lidí ke krátkodobému pobytu.

b) Maximálně podporovat politiku „migrace na místě“, tj. zadávání zakázek a prací firmám, institucím i jednotlivcům v ČR za odměnu srovnatelnou (resp. blízkou) podmínkám v zahraničí. Vzhledem ke komunikační a dopravní dostupnosti je tento způsob krytí poptávky po práci zvláště vhodný pro Rakousko (a Německo); je oboustranně nejvýhodnější.

c) Zvážit reálnost záměru požadovat za emigrujícího odborníka finanční náhradu (popř. účelově vázanou na rozvoj školství a výzkumu).

d) Vypracovat společně s rakouskými a německými odbornými pracovišti systém monitoringu sklonu české populace k migraci za prací do zahraničí a postojů rakouského a německého obyvatelstva k reálné migraci Čechů. Monitorovací systém založit na relativně jednoduchých ekonomických a sociologických prostředcích; vytvořit tak solidní bázi pro odborné a politické hodnocení problému. Bylo by možné zvažovat i mnohostranný monitorovací systém (států SVE- 5).

IV. Česko-rakouské příhraničí

1. Česká část příhraničí (v Budějovickém a Brněnském kraji) je svou sociálně-ekonomickou úrovní blíže celostátnímu průměru než rakouská příhraniční oblast, která zejména západní (Mühlviertel), je okrajová.

V ČR je pět ze sedmi příhraničních okresů (Prachatice, Č.Krumlov, Třebíč, Znojmo, Břeclav) hodnoceno jako rizikové, vyžadující zvláštní podporu.

2. Čeští i rakouští podnikatelé příhraničních regionů zastávají názor, že současná úroveň přeshraniční výměny a spolupráce zůstává za svými možnostmi.

Většina z nich je přesvědčena, že vstup ČR do EU bude přínosem pro jejich podnikání a rozvoj příhraničních regionů.

Čeští podnikatelé počítají s jednoduššími postupy v mezistátní výměně; přesun svých kapacit do Rakouska nepředpokládají.

3. Pokud jde o migrační sklon populace českého příhraničí za prací do zahraničí, samostatné šetření prokázalo, že je poněkud větší než u populace ČR v souhrnu. Obyvatelé příhraničí jsou lépe informováni o možnostech získání zaměstnání v zahraničí. Převážná část (více jak 75%) preferuje jinou zemi než Rakousko.

Závěry a doporučení

a) Aktivně se účastnit zpracování a realizace všech programů organizovaných EU k rozvoji příhraničních oblastí (Interreg, Phare-CBC) a programů rozvoje zemědělství a venkova (Sapard) se zaměřením na zemědělské a převážně venkovské příhraniční okresy.

b) Aktivně se účastnit fungování existujících a přípravy dalších euroregionů.

c) Podporu rozvoje příhraniční oblasti (prioritně krizových okresů) pokládat za druhou prioritu vnitrostátních podpůrných a rozvojových programů (po severočeském a ostravském regionu).

Trvale zařazovat příhraniční oblast do Národního plánu zaměstnanosti a stanovovat v něm aktuální specifická opatření ke zvýšení zaměstnanosti.

d) Podporovat ze strany státu a VÚSC

- aktivitu měst a obcí v příhraniční oblasti ve výstavbě průmyslových parků a zón,

- institucionálně zajistit vzájemnou informovanost, spolupráci a reprezentaci rozptýlených drobných podnikatelů zejména v oblasti turistického ruchu, obchodu a služeb (prostřednictvím Hospodářské komory, popř. jinými formami).

e) Rozvíjet všechny formy spolupráce a vzájemných styků mezi českými a rakouskými regiony, obcemi, institucemi a občany.